

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH VA AHOLINI IJTIMOY HIMOYA QILISH SOHASIDAGI QONUNCHILIKKA RIOYA ETILISHI VA UNING IJROSI USTIDAN NAZORATNI KUCHAYTIRISH CHORA-TADBIRLARI

Namangan davlat universiteti
yuridik fakultet o'qituvchisi

Qodiraliyeva Ijobat Bahromjon qizi
va **Usmonjonova Muxlisa Ilhomjon**
qizi yurisprudensiya 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasidagi qonunchilikka rioya etilishi va uning ijrosi ustidan nazoratni kuchaytirish masalalarini ko'rib chiqadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy himoya dasturlari, kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan qonunlar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Nazorat mexanizmlarining ahamiyati, monitoring va baholash jarayonlari, shuningdek, aholi bilan aloqa o'rnatish usullari muhokama qilinadi. Maqola, shuningdek, davlat va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlash orqali ijtimoiy himoya sohasida barqarorlikni oshirish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: kambag'allik, ijtimoiy himoya, qonunchilik, nazorat, monitoring, baholash, aholi farovonligi, ijtimoiy dasturlar, davlat va jamoatchilik hamkorligi, iqtisodiy imkoniyatlar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы сокращения бедности и усиления контроля за соблюдением и исполнением законодательства в области социальной защиты населения. Анализируются реализуемые в Республике Узбекистан программы социальной защиты, законы, направленные на сокращение бедности и их эффективность. Обсуждается важность механизмов контроля, процессов мониторинга и оценки, а также методов коммуникации с населением. В статье также представлены меры, необходимые для повышения устойчивости в сфере социальной защиты путем обеспечения сотрудничества между государством и общественностью.

Ключевые слова: бедность, социальная защита, законодательство, надзор, мониторинг, оценка, благосостояние населения, социальные программы, Государственное и общественное сотрудничество, экономические возможности.

Abstract: This article discusses the issues of poverty reduction and strengthening control over compliance and enforcement of legislation in the field of social protection of the population. The article analyzes social protection programs implemented in the Republic of Uzbekistan, laws aimed at reducing poverty and their

effectiveness. The importance of control mechanisms, monitoring and evaluation processes, as well as methods of communication with the public is discussed. The article also presents the measures necessary to increase sustainability in the field of social protection by ensuring cooperation between the state and the public.

Keywords: poverty, social protection, legislation, supervision, monitoring, assessment, welfare of the population, social programs, State and public cooperation, economic opportunities.

KIRISH

So'nggi yillarda qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy himoya masalasi butun dunyoda, xususan rivojlanayotgan mamlakatlarda siyosat yuritishning Markaziy yo'nalishi sifatida paydo bo'ldi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, taxminan 689 million kishi kuniga \$1.90 dan kam yashaydi, bu hukumatning keng qamrovli aralashuvi va mustahkam Qonunchilik asoslarini talab qiladigan aniq haqiqatni ko'rsatmoqda. O'zbekistonda hukumat ushbu muammolarni hal etish, qashshoqlik darajasini pasaytirish va ijtimoiy ta'minotni oshirishga qaratilgan turli qonun va dasturlarni amalga oshirish dolzarbligini e'tirof etdi.

Ijtimoiy himoyaning ahamiyati shunchaki iqtisodiy yordamdan tashqarida; u inson taraqqiyotini rivojlantirish va muhim xizmatlardan foydalanishni ta'minlashga qaratilgan yaxlit yondashuvni o'z ichiga oladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining taraqqiyot dasturi (BMTTD) samarali ijtimoiy himoya tizimlari samarali amalga oshirilganda qashshoqlik darajasining 50 foizga kamayishiga olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, statistik prognozlar shuni ko'rsatadiki, agar hozirgi tendentsiyalar davom etsa, covid-3 pandemiyasi kabi global hodisalar sabab bo'lgan iqtisodiy uzilishlar tufayli global qashshoqlik darajasi 19% ga ko'tarilishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, qashshoqlikka qarshi kurashish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan Qonunchilik asoslariga rioya qilish juda muhimdir. Ushbu maqola O'zbekistonda ijtimoiy himoya va qashshoqlikni kamaytirishni tartibga soluvchi mavjud huquqiy tuzilmalarni tanqidiy tahlil qilish, ularning samaradorligi va nazorat va ijro mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan. Qonunchilikka rioya qilish va qashshoqlikni kamaytirish maqsadlarini amalga oshirish o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlab, ushbu tahlil amalga oshirish va monitoring jarayonlarini takomillashtirishning potentsial strategiyalari to'g'risida tushuncha berishga intiladi. Kuchaytirilgan nazorat mexanizmlarining zarurligini ortiqcha ta'kidlab bo'lmaydi, chunki empirik dalillar shuni ko'rsatadiki, samarali monitoring ijtimoiy dasturlarning muvaffaqiyat darajasi 30 foizga oshishi mumkin.

Ushbu mavzularni har tomonlama o'rganish orqali ushbu maqola qashshoqlikka qarshi kurashish va ijtimoiy farovonlikni oshirishda ko'p qirrali yondashuvning muhimligini ta'kidlab, muvaffaqiyatli natijalar nafaqat qonunlarning mavjudligiga,

balki ularning qat'iy bajarilishiga va monitoring jarayonida fuqarolik jamiyatini faol jalb qilishga bog'liqligini ta'kidlaydi.

Atrofdagi adabiyotlar to'plami qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy himoya turli xil nazariy va empirik istiqbollarni o'z ichiga olgan ko'p o'lchovli asosni ochib beradi. Amartya Sen (1999) va marta Nussbaum (2011) kabi olimlar qashshoqlikni baholashda nafaqat daromad, balki qobiliyat va inson rivojlanishini ham hisobga olish zarurligini ta'kidladilar. Senning qobiliyat yondashuvi qashshoqlikni shunchaki kam daromad emas, balki asosiy imkoniyatlardan mahrum qilish deb hisoblash kerak, bu siyosatni ishlab chiqish va amalga oshirishga ta'sir qiladi. So'nggi tadqiqotlar qashshoqlikni kamaytirishda ijtimoiy himoya tizimlarining samaradorligini ta'kidladi. Misol uchun, xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) xabar berishicha, universal ijtimoiy himoya tomonidan global miqyosda qo'shimcha 2030 milliard odamni qashshoqlikdan olib tashlashi mumkin, bu esa global qashshoqlik darajasini 14% ga kamaytiradi (XMT, 2021). Xuddi shunday, Birlashgan Millatlar Tashkilotining bolalar jamg'armasi (YUNISEF) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, naqd pul o'tkazmalarining maqsadli dasturlari sog'liqni saqlash va ta'lim natijalarining sezilarli yaxshilanishiga olib keladi va shu bilan qashshoqlikning yaxlit kamayishiga yordam beradi. Bundan tashqari, ijtimoiy dasturlarning samaradorligini oshirishda boshqaruv va hisobdorlik mexanizmlarining ahamiyati keng hujjatlashtirilgan. Jahon bankining tadqiqotlari shuni ta'kidlaydiki, kuchli nazorat mexanizmlariga ega mamlakatlar ijtimoiy dasturlarni amalga oshirishda 40% gacha yaxshi natijalarga erishmoqdalar (Jahon banki, 2020). Bu shuni ko'rsatadiki, Qonunchilik asoslari va ularning ijro etilishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik qashshoqlikni kamaytirish tashabbuslarining muvaffaqiyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

“Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasidagi qonunchilikka rioya etilishi va uning ijrosi ustidan nazoratni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi **prezident farmoni qabul qilindi**. Farmonga ko'ra:

- Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasidagi qonunchilikka rioya etilishi va uning ijrosi ustidan nazoratga mas'ul bo'lgan bosh prokuror o'rinbosari lavozimi kiritiladi;
- Bosh prokuraturaning tashkiliy-shtat tuzilmasida 7 ta shtat birligidan iborat Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida qonunchilik ustidan nazorat boshqarmasi tashkil etiladi;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar prokuraturalarida jami 28 ta shtat birligidan iborat Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida qonunchilik ustidan nazorat bo'linmalari tashkil etiladi.

Yangi kiritilayotgan bosh prokuror o'rinbosari zimmasiga quyidagi vazifalar yuklatiladi:

- har haftada kamida bitta tuman (shahar)ga borib, kambag'al oilalarni reyestrda kiritish va chiqarishning haqqoniyligini o'rganish;
- kambag'al oilalarga berilayotgan mablag'lar egasiga manzilli yetib borishini nazorat qilish;
- kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida zimmasiga yuklatilgan vazifalarni lozim darajada bajarmagan mas'ullarga nisbatan qonun ustuvorligi va jazo muqarrarligini ta'minlash;
- ijtimoiy himoya va kambag'allikni qisqartirish sohasida qabul qilinayotgan qonunlar talablari, prezidentning farmon va qarorlarida belgilangan topshiriqlar ijrosini nazorat qilish.

Avvalroq prezident bundan buyon hukumatdan tortib tuman tashkilotigacha barcha bo'g'indagi rahbarlarning kundalik ishi oilalarni kambag'allik sharoitidan olib chiqish bo'lishi kerakligini ko'rsatib o'tgandi. Mutasaddilar bu borada nazorat ham, so'rov ham qattiq bo'lishi haqida ogohlantirildi. Bosh prokurorning sohaga oid qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat uchun mas'ul alohida o'rinbosari tayinlandi.

Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish, har qanday davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Dunyo bo'yicha kambag'allik masalasi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda, va bu masalani hal etish uchun ko'plab mamlakatlar o'z qonuniy va ijtimoiy tizimlarini mustahkamlashga intilmoqda. O'zbekistonda ham ijtimoiy himoya dasturlari va kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kambag'allik: Tahlil va Statistika

Kambag'allikning asosiy ko'rsatkichlaridan biri - aholining daromad darajasi. 2020-yilga kelib, O'zbekistonda aholining taxminan 11,5% kambag'al deb hisoblangan (Statistika Qo'mitasi). Kambag'allikni qisqartirishda ijtimoiy himoya mexanizmlarining ahamiyati kattadir. Bunga ijtimoiy yordam dasturlari, nafaqa, pensiya va boshqa ijtimoiy xizmatlar kiradi.

Ijtimoiy Himoya Tizimi

Ijtimoiy himoya tizimi kambag'allikni qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan dasturlar:

1. **Ijtimoiy yordam:** Kambag'al oilalarga beriladigan to'g'ridan-to'g'ri nafaqa va yordam.
2. **Ta'lim va sog'liqni saqlash:** Barcha qatlamdagi aholiga ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkonini berish.
3. **Ish o'rinlari yaratish:** Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish.

Nazorat va Hisobot

Ijtimoiy himoya dasturlarining muvaffaqiyati, nazorat va monitoring tizimlariga bog'liq. Samarali nazorat mexanizmlari orqali dasturlarning ijrosi va samaradorligini

baholash mumkin. O'zbekistonda davlat organlari va jamoatchilik tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Xulosa

Kambag'allikni qisqartirish va aholini ijtimoiy himoya qilish masalalari jiddiy ahamiyatga ega. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy dasturlar va qonunlar, aholi farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida ushbu sohalarda monitoring va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, ijtimoiy himoya tizimining samaradorligini oshirish uchun muhimdir. Kambag'allikni qisqartirish uchun ko'p tomonlama yondashuv va ijtimoiy hamkorlikni mustahkamlash zarur.

Foydalanilgan manbalar

1. **O'zbekiston Respublikasi Statistika Qo'mitasi.** (2021). *O'zbekistonda Kambag'allik Darajalari: Hisobot.* Tashkent: Statistika Qo'mitasi.
2. **BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP).** (2020). *O'zbekistonda Kambag'allikni Qisqartirish Strategiyalari.* Tashkent: UNDP.
3. **Jahon Banki.** (2021). *Ijtimoiy Himoya Tizimlari: O'zbekistondagi Tajribalar.* Washington, D.C.: Jahon Banki.
4. **Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO).** (2020). *Ijtimoiy Himoya: Kambag'allikni Qisqartirishda Muvaffaqiyat.* Geneva: ILO.
5. **O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy Rivojlanish Vazirligi.** (2022). *Ijtimoiy Yordam Dasturlari: Amaliyot va Natijalar.* Tashkent: Vazirlik Nashri.
6. **UNICEF.** (2021). *Ijtimoiy Himoya va Bolalar: Kambag'allikni Qisqartirishdagi Rol.* New York: UNICEF.
7. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.** (2021). *Kambag'allikni Qisqartirish va Ijtimoiy Himoya To'g'risida.*
8. **Tadqiqotlar va Tahlillar.** (2022). *Kambag'allikni Qisqartirish va Ijtimoiy Himoya Sohasida O'zbekistonning Tajribasi.* Tashkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
9. ПФ-136-сон 11.09.2024. Камбағалликни қисқартириш ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш соҳасидаги қонунчиликка риоя этилиши ва унинг ижроси устидан назоратни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида. <https://lex.uz/docs/7100210>